

Rewolucja naukowa początku XX wieku, wraz z nadejściem fizyki kwantowej i kosmologii naukowej oraz następująca nowa synteza nauk ewolucyjnych i odkrycie nauk o złożoności, doprowadziła do ponownego odkrycia złożoności przyrody i znaczenia przyczynowości. Innymi słowy, natury nie można dokładnie opisać i wyjaśnić jedynie za pomocą ograniczonego zbioru praw, ale raczej, do pewnego stopnia, można ją poznawać dzięki zastosowaniu różnych metod, modeli, praw, formalnych narzędzi i szerokiej gamy technik eksperymentalnych. W związku z tym pojęcie „przyczynowości” przestało być postrzegane jako zbędne pojęcie, ale stało się znakiem złożoności natury i drogowskazem do owocnych badań nad zjawiskami naturalnymi. Wydaje się, że w takim kontekście teoretycznym teologia może znaleźć nowe możliwości rozpoczęcia w odpowiedni sposób dyskusji na temat podstawowych założeń nauki i aktualnego rozumienia przyrody. Celem tego projektu jest zbadanie, jak można to zrobić, skupiając uwagę na systematycznych związkach między nową filozofią mechanicystyczną (new mechanical philosophy, NMP) a teologią nauki.

Ogólnie mówiąc, NMP jest pewnego rodzaju rewizją nowożytną filozofii mechanicystycznej i podejmuje główne problemy teoretyczne z ostatnich pięćdziesięciu lat post-pozytywistycznej filozofii nauki. Szczególnie koncentruje się na problematyce przyczynowego wyjaśniania zjawisk naturalnych i oferuje przegląd problemów metodologicznych, argumentując za możliwością uprawiania metafizyki kształtowanej przez poznanie naukowe. Poprzez teologię nauki, zgodnie z ogólną ideą takiego projektu teologicznego zaproponowaną przez Michała Hellera, rozumiemy rodzaj teologicznej dyscypliny, która patrzyłaby na naukę oczami dobrze poinformowanego teologa. Bycie dobrze poinformowanym oznacza, że teolog powinien mieć głęboką znajomość aktualnej filozofii nauki, a zwłaszcza skupiać się na zagadnieniach rozumienia stworzonego świata/natury i wartości występujących w dyskursie naukowym.

W ramach projektu zamierzamy przyjrzeć się filozoficznemu ujęciu przyrody i nauki, właściwemu dla NMP, z szerszej perspektywy, tj. teologicznej. Wybór ten nie jest przypadkowy, ale jest dobrze uzasadniony zarówno z historycznego, jak i teoretycznego punktu widzenia: z historycznego, gdyż refleksja teologiczna wiele się nauczyła w przypadku konfrontacji z nowożytnym mechanicyzmem; z teoretycznego, gdyż teologia nauki mogłaby podjąć pewne kwestie (np. przyczynowość, wyjaśnianie, pluralizm) dyskutowane w ramach NMP. Głównym celem tego projektu jest krytyczne zbadanie rozwoju debaty o przyczynowości i naukowego wyjaśniania we współczesnej filozofii nauki, w przypadku NMP, oraz wskazanie szeregu implikacji dla dalszej refleksji teologicznej w ramach teologii nauki, w szczególności kwestia dyskursu na temat przyczynowości i metody badań teologicznych.

Uzasadnienie podjęcia projektu badawczego jest dwojakie. Po pierwsze, nawet jeśli prowadzone są bardzo obszerne badania nad NMP w dziedzinie filozofii nauki i nad nowożytnym mechanicyzmem w historii nauki i teologii, to nasze główne pytanie, dotyczące możliwych implikacji NMP dla teologii nauki, nie było omawiane wcześniej. Chociaż NMP rozwinęło się w ramach nauk o życiu, to jednak debata na temat mechanizmów i wyjaśniania mechanicystycznego objęła wszystkie dziedziny nauk (tj. fizykę, nauki o życiu, nauki społeczne). Uważamy zatem, że NMP jest wysoce reprezentatywny dla współczesnej debaty na temat przyczynowości i wyjaśniania naukowego. Po drugie, nasza klasyfikacja głównych ujęć przyczynowości w ramach NMP pomaga uwydatnić splecione ze sobą metafizyczne i epistemologiczne aspekty wyjaśniania przyczynowego. Interpretujemy te różne aspekty NMP w świetle konsekwencji typowych dla realizmu naukowego, argumentując, że redukcjonizm eksplanacyjny, stosowany przez mechanicystów, niekoniecznie prowadzi do stanowisk całkowicie wrogich wobec dialogu teologii z innymi naukami. Na koniec przedstawiamy kilka propozycji dla dalszego rozwoju teologii nauki, skupiając się na problematyce historii przyczynowej, przyczynowości, inteligibilności świata, granic ludzkich zdolności poznawczych, pluralistycznego charakteru rozumowania teologicznego.

W projekcie wykorzystane zostaną typowe dla teologii, filozofii analitycznej i filozofii nauki metody badań: analiza pojęciowa, badanie historii dialogu między teologią a naukami przyrodniczymi (zwłaszcza w przypadku nowożytnego mechanicyzmu), badanie metafizycznych i epistemologicznych implikacji NMP.

Znaczenie wyników projektu polegałoby na tym, że teologia nauki: 1) jest w stanie zająć się teoretycznymi, metafizycznymi i epistemologicznymi implikacjami NMP, 2) nie jest zmuszona do krytykowania współczesnych ujęć przyczynowości tylko z tego powodu, że nie posługują się one np. klasyczną arystotelesowską koncepcją czterech przyczyn, ale jest w stanie zauważyć liczne teoretyczne pokrewieństwa między teologicznymi a współczesnymi wyjaśnieniami przyczynowymi; oraz między teologicznym a współczesnym skupieniem się na normach wyjaśniania naukowego, jeśli odnosi się je do metafizycznego ugruntowania wartości estetycznych i epistemicznych, 3) potrafi w aktualny sposób podjąć problem inteligibilności, granic poznawczych i racjonalności nauki, 4) jest w stanie przyczynić się do opracowania hipotetycznej teologii i postawić ważne pytania epistemologiczne dotyczące formułowania wiedzy teologicznej, 5) będzie potrafiła porzucić przestarzały sposób pojmowania wszelkich empirycznych wyjaśnień przyczynowych jako redukcjonistycznych i blokujących drogę do metafizycznego ujęcia przyrody i nauki.

Znaczenie tego projektu polega z jednej strony na badaniu aktualnych problemów filozoficznych w ramach teologii nauki, z drugiej na pokazaniu, jak prowadzić badania w tej teologicznej dyscyplinie.